

УДК 355.457.1

Ю. П. Мельничук

В. М. Баштовий

В. В. Залож

РЕКОМЕНДАЦІЇ ОРГАНАМ (ПІДРОЗДІЛАМ) ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРОТИПРАВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНІЙ З НЕЗАКОННИМ ВИКОРИСТАННЯМ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

Проведено актуальний аналіз обстановки на державному кордоні, обґрунтовано висновок про активізацію та розширення масштабів протиправної діяльності в прикордонному просторі з використанням різноманітних літальних апаратів. За результатами проведеного аналізу надано класифікацію літальних апаратів, що використовуються порушниками з метою здійснення протиправної діяльності, наведено технічні характеристики, можливості цих апаратів та визначено можливу тактику дій порушників щодо їх використання.

Обґрунтовано необхідність вдосконалення роботи органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України щодо створення ефективної системи забезпечення національної безпеки на державному кордоні, з урахуванням способів вчинення протиправної діяльності, що постійно удосконалюються. Запропоновано варіанти алгоритмів дій посадових осіб органу (підрозділу) охорони державного кордону в разі виявлення літального апарата-порушника державного кордону (ознак його використання) та рекомендації з протидії протиправній діяльності, що пов'язана з їх використанням.

Ключові слова: державний кордон; протиправна діяльність; тактика дій; літальний апарат; класифікація; орган (підрозділ) охорони державного кордону; посадові особи; алгоритми дій; рекомендації з протидії.

Постановка проблеми. Водночас із удосконаленням системи побудови охорони державного кордону розвивається і тактика (способи) дій, які застосовуються протиправними елементами для здійснення своєї незаконної діяльності. Так, наприклад, аналіз результатів оперативно-службової діяльності на ділянках органів охорони кордону Західного регіонального управління свідчить про те, що мають місце факти активного використання різноманітних літальних апаратів, які оснащені новітніми засобами для відстеження переміщення сил і засобів правоохоронних органів та конструктивними особливостями для розміщення контрабандних товарів. Усі ці чинники обумовлюють необхідність створення ефективних нових та удосконалення наявних методів і способів протидії зазначеним правопорушенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні проблеми, важливі для обґрунтування системи протидії злочинності у сфері безпеки міжнародних польотів, на дисертаційному та монографічному рівні досліджувалися такими вченими, як М. Павленко [1], В. Глотов [2], В. Купріянова [3], Ю. Кучеренко [4]. Ці та інші [5–8] праці охоплюють різні наукові підходи до застосування безпілотних літальних апаратів, у т. ч. в умовах ведення бойових дій, але вони не розглядають безпосередню роботу органів (підрозділів) охорони державного кордону з організації протидії протиправній діяльності порушників прикордонного законодавства з використанням літальних апаратів.

У цьому аспекті слід зазначити, що аналіз та узагальнення досвіду протидії такій діяльності ще не має системного характеру і потребує подальшого обґрунтування та впровадження. Усе це обумовлює актуальність і необхідність проведення подальших досліджень із зазначеної проблематики.

© Ю. П. Мельничук, В. М. Баштовий, В. В. Залож, 2023

МЕЛЬНИЧУК Юрій, БАШТОВИЙ Володимир, ЗАЛОЖ Віктор. Рекомендації органам (підрозділам) охорони державного кордону щодо протидії протиправній діяльності, пов'язаній з незаконним використанням літальних апаратів

Метою статті є аналіз основних видів, технічних характеристик та можливостей літальних апаратів, які використовуються в протиправній діяльності на державному кордоні, та надання рекомендацій посадовим особам органів (підрозділів) охорони державного кордону щодо протидії протиправній діяльності, пов'язаній з незаконним використанням літальних апаратів.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу даних оперативної обстановки Закарпатської області свідчать про те, що на цій території продовжують мати місце факти незаконного використання літальних апаратів легкої авіації та безпілотних літальних апаратів. У зв'язку із сучасним розвитком технічного прогресу невпинно розвивається й тактика та способи здійснення протиправної діяльності на державному кордоні з допомогою подібних засобів. Одним із таких видів неправомірної діяльності є використання літальних апаратів, застосування яких правопорушниками ускладнює заходи з протидії ним підрозділами охорони державного кордону у зв'язку з:

- можливістю здійснення злету та посадки практично в будь-якому місці прикордоння;
- можливістю непередбачуваної зміни маршрутів руху;
- відсутністю матеріальних ознак порушення кордону тощо.

Найявна інформація щодо спроб використання літальних апаратів з метою протиправної діяльності в межах Західного регіонального управління у 2022 р. свідчить про незначне зменшення зазначеної загрози, але це пов'язано передусім з відбиттям Україною з 24 лютого збройної агресії.

За 2022 р. на ділянці відповідальності регіонального управління зафіксовано 211 випадків незаконного використання літальних апаратів (за 2021 р. – 469 випадків, 2020 р. – 289 випадків).

За ділянками кордону з/зі:

- Республікою Білорусь – 0 випадків (2021 р. – 1, 2020 р. – 1);
- Республікою Польща – 141 випадок (2021 р. – 171, 2020 р. – 90);
- Словаччиною – 2 випадки (2021 р. – 25, 2020 р. – 55);
- Угорщиною – 32 випадки (2021 р. – 100, 2020 р. – 32);
- Румунією – 33 випадки (2021 р. – 167, 2020 р. – 109);
- Республікою Молдова – 3 випадки (2021 р. – 5, 2020 р. – 2).

За результатами проведення необхідних заходів у 16 випадках затримано: 25 літальних апаратів – 2 літаки (АН-2), 1 гелікоптер, 22 безпілотних літальних апарати (БпЛА); 11 152 пачки цигарок; 8 громадян України та 1 громадянин Молдови, причетні до здійснення протиправної діяльності.

Довідково: за 2022 р. в 31 випадку затримано 34 літальних апарати: 2 літаки (АН-2), 3 малих літальних апарати (МЛА) (типу «аерошут»), 29 БпЛА, 11 540 пачок цигарок та 37 громадян, причетних до здійснення протиправної діяльності.

На наше переконання, активізації зазначеного виду протиправної діяльності сприяє інтенсивний розвиток протягом останніх років інфраструктури малої авіації в Україні, у т. ч. у прикордонних контрольованих районах, а саме: відновлення старих та створення нових злітно-посадкових смуг і майданчиків, функціонування організацій та підприємств, що здійснюють підготовку пілотів і фахівців з експлуатації літальних апаратів, активне використання приватними підприємствами та особами літальних апаратів для проведення сільськогосподарських та інших робіт, надання послуг з туристичною метою, зростання можливостей приватних осіб щодо придбання або конструювання літальних апаратів.

Для формування алгоритму ефективної протидії протиправній діяльності з використанням літальних апаратів насамперед необхідно визначити їх класифікацію.

Беручи до уваги аналіз оперативно-службової діяльності органів охорони державного кордону, можна виділити основні типи літальних апаратів, які використовуються у протиправній діяльності, а саме:

- безпілотні літальні апарати;
- мотодельтаплани, паральоти;
- легкі літаки;
- вертольоти (гелікоптери).

Зважаючи на тип літального апарата, можна передбачити ймовірну тактику дій правопорушників та основні ознаки правопорушення.

Безпілотні літальні апарати (квадрокоптери) – використовуються в безпосередній близькості від державного кордону (до 1 км), як правило, у темний час доби та можуть переміщувати до 150 пачок

цигарок. Правопорушники використовують автомобіль з базовою станцією та БпЛА із запрограмованим GPS-маршрутом. Висота польоту – до 300 м. За ніч здійснюють до 3-4 рейсів. У разі виникнення несприятливої ситуації для польоту БпЛА автоматично повертається на заздалегідь запрограмоване запасне місце (посадковий майданчик). Демаскуючими ознаками польоту є гул електродвигуна та сигнальні вогні, які вмикаються під час посадки.

Мотодельтаплани, паральоти – використовуються в темний час доби та за сприятливих погодних умов з відкритих рівних ділянок місцевості (поле, луг) довжиною 50–100 м, за умови відсутності ліній електромереж, на відстані від 10 до 40 км від державного кордону. Місце злету та посадки обладнується сигнальними вогнями (гірлянди, ліхтарі, фари автомобіля), які вмикаються під час посадки літального апарата. Під час польоту пілот орієнтується за допомогою GPS-навігатора в основному з прив'язкою до автомобільних та залізничних шляхів. Висота польоту – до 1 000 м. На випадок несприятливої ситуації для польоту облаштовуються декілька запасних майданчиків для посадки. Можуть перевозитися на автопричепі або у вантажному автомобілі (мікроавтобусі). Ці літальні апарати здатні переміщувати від 4-х до 10 ящиків цигарок або 1 пасажир. За одну ніч здійснюють до 3-4 рейсів. Демаскуючими ознаками є політ вночі на висоті видимості ока, гул у повітрі двигуна (схожий на мопед, мотоцикл, моторний човен), світло ліхтарів як літального апарата, так і автомобіля в місці посадки, відбитки слідів триколісного візка в місцях злету-посадки.

Легкі літаки (типу «Чмелак» – моноплан, Ан-2 – біплан) – використовуються в темний час доби, за сприятливих погодних умов, з підготовлених ділянок місцевості (злітно-посадкова смуга 150–300 м), на відстані 100–200 км від державного кордону, на значних відстанях від населених пунктів. Місце злету та посадки обладнується сигнальними вогнями (гірлянди, ліхтарі, фари автомобіля, вогнища), які вмикаються під час посадки літального апарата. Під час польоту пілот орієнтується за допомогою GPS-навігатора. Висота польоту – 1 000–2 000 м. До місця злету можуть прилітати з тилівих районів, прилеглих до державного кордону, та інших областей, тимчасово зберігатися в районі злітно-посадкової смуги, в обладнаних ангарах. Ці літальні апарати дають змогу переміщувати до 30–40 ящиків цигарок, або 4–8 пасажирів. За одну ніч здійснюють 1 рейс. Демаскуючими ознаками є політ вночі на висоті до 1 000 м, гул обертання повітряного гвинта, підготовлена злітно-посадкова смуга, місце для зберігання літального апарата, вогнища, світло гірлянд, фар (як літального апарата, так і автомобіля) в місці злету-посадки.

Вертольоти (гелікоптери) – використовуються в темний час доби, переважно за сприятливих погодних умов, з будь-яких відкритих (50 м x 50 м) ділянок, на відстані 100–150 км від державного кордону, на значних відстанях від населених пунктів. Місце злету-посадки обладнується сигнальними вогнями (гірлянди, ліхтарі, фари автомобіля, вогнища), які вмикаються під час посадки літального апарата. Під час польоту пілот орієнтується за допомогою GPS-навігатора. Висота польоту – до 2 000 м. До місця злету (завантаження) можуть прилітати з тилівих районів, прилеглих до державного кордону, та інших областей, тимчасово зберігатися в районі посадкового майданчика. Ці літальні апарати здатні переміщувати до 20 ящиків цигарок або 4–6 пасажирів. За одну ніч здійснюють 1-2 рейси. Демаскуючими ознаками є політ вночі на висоті до 1 000 м, гул обертання носійного гвинта, вогнища, світло гірлянд, ліхтарів, фар (як літального апарата, так і автомобіля) в місці посадки.

Характеристика основних видів літальних апаратів, які можуть бути застосовані у протиправній діяльності на державному кордоні, наведена в табл. 1.

Аналіз можливостей основних видів літальних апаратів щодо їх використання в протиправній діяльності на державному кордоні, моделей протиправної діяльності дає можливість сформулювати типовий алгоритм дій посадових осіб органів (підрозділів) охорони державного кордону в разі виявлення літального апарата-порушника державного кордону (ознак його використання).

МЕЛЬНИЧУК Юрій, БАШТОВИЙ Володимир, ЗАЛОЖ Віктор. Рекомендації органам (підрозділам) охорони державного кордону щодо протидії протиправній діяльності, пов'язаній з незаконним використанням літальних апаратів

Таблиця 1 – Характеристика основних видів літальних апаратів, які можуть використовуватися у протиправній діяльності на державному кордоні

Ознаки апарата	Опис
Літальний апарат типу «Параплан»	
Вид	Параплан (не підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Тільки візуальне спостереження (безшумний)
Необхідні умови для злету та посадки	Розбіг на ногах пілота з ухилу гори (пагорба). На рівнині для розгону необхідний автомобіль з тросом (≈ 1 км) або лебідка. Умови для польоту: помірна швидкість вітру (не більше 15 м/с), тепла пора року, термічні потоки повітря
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Складається у ранець. Маса – 3–9 кг
Швидкість польоту	20–40 км/год (залежить від погодних умов та навичок пілота), може досягати до 70 км/год
Максимальна дальність польоту	до 25 км (залежить від погодних умов та навичок пілота), може досягати до 500 км
Максимальна маса вантажу	≈ 30 кг, може досягати 200 кг разом з вагою пілота
Літальний апарат типу «Мотопараплан (паромотор)»	
Вид	Мотопараплан (не підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Шум роботи двотактового бензинового двигуна (безшумний, якщо з електричним двигуном)
Необхідні умови для злету та посадки	Без сторонньої допомоги. Розбіг здійснює пілот своїми ногами. Умови для польоту: штиль (слабкий вітер)
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Купол складається в ранець. Парамотор на рамі вміщується в багажний відсік легкового автомобіля. Маса – 17–25 кг
Швидкість польоту	30–50 км/год
Максимальна дальність польоту	150 км (залежить від погодних умов та запасу пального)
Максимальна маса вантажу	70 кг
Літальний апарат типу «Паральот»	
Вид	Паральот (підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Шум роботи бензинового двигуна (безшумний, якщо з електричним двигуном)
Необхідні умови для злету та посадки	Без сторонньої допомоги. Зліт та посадка здійснюються на колісному або лижному шасі візка. Для злету та посадки необхідний рівний майданчик 30–40 м. Умови для польоту: штиль (слабкий вітер)
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Купол складається в ранець. Візок з паральотом вміщується у вантажний мікроавтобус, пікап або на причеп. Загальна маса – 200–250 кг
Швидкість польоту	40–60 км/год
Максимальна дальність польоту	220 км (залежить від погодних умов та запасу пального)
Максимальна маса вантажу	100 кг
Літальний апарат типу «Дельтаплан»	
Вид	Легкий безмоторний літальний апарат з нерухомим трикутним крилом (не підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Тільки візуальне спостереження (безшумний)
Необхідні умови для злету та посадки	Розбіг на ногах пілота з ухилу гори (пагорба). На рівнині для розгону необхідний автомобіль з тросом (≈ 1 км), або лебідка аеробуксування дельтапланом (літаком) зі стартового візка. Умови для польоту: швидкість вітру – не більше 15 м/с, тепла пора року, термічні потоки повітря
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Як правило, складається в чохол довжиною 2-2,5 м діаметром 0,3-0,4 м. Вага 20–50 кг
Швидкість польоту	30–130 км/год
Максимальна дальність польоту	100 км (залежить від погодних умов)
Максимальна маса вантажу	50 кг

МЕЛЬНИЧУК Юрій, БАШТОВИЙ Володимир, ЗАЛОЖ Віктор. Рекомендації органам (підрозділам) охорони державного кордону щодо протидії протиправній діяльності, пов'язаній з незаконним використанням літальних апаратів

Продовження таблиці 1

Літальний апарат типу «Дельтаплан (мотодельтаплан)»	
Вид	Літальний апарат з нерухомим трикутним крилом, балансирним управлінням, візком та гвинтомоторною установкою (підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Шум роботи бензинового двигуна (безшумний, якщо з електричним двигуном)
Необхідні умови для злету та посадки	Зліт та посадка здійснюються на колісному, лижному (поплавковому) шасі. Для злету та посадки необхідний рівний майданчик 50–100 м або водоймище
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Як правило, крило складається у чохол довжиною 2-2,5 м діаметром 0,3-0,4 м. Шасі (візок) вміщується у вантажний мікроавтобус, пікап або на причеп. Загальна маса – \approx 500 кг
Швидкість польоту	30–140 км/год
Максимальна дальність польоту	300 км (залежить від погодних умов та запасу пального)
Максимальна маса вантажу	150 кг
Літальний апарат типу «Планер»	
Вид	Безмоторний літальний апарат з жорстким крилом, політ якого залежить від навігаючих потоків повітря (підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Безшумний на етапі планерування. Шум роботи двигуна літального апарата – буксирувальника або лебідки (на етапі набирання висоти)
Необхідні умови для злету та посадки	Зліт та посадка здійснюються на колісному шасі. Необхідний літальний апарат – буксирувальник або планерна лебідка. Умови для польоту: тепла пору року. Для злету та посадки необхідний рівний майданчик 300–700 м (для буксирувальника), 800–1200 м (для лебідки)
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Можливе транспортування у розібраному стані на причепі (у трейлері). Підготовлений персонал здатний у польових умовах провести збирання. Загальна маса – 150–350 кг
Швидкість польоту	70–200 км/год
Максимальна дальність польоту	100–120 км (залежить від погодних умов)
Максимальна маса вантажу	100 кг
Літальний апарат типу «Мотопланер»	
Вид	Літальний апарат з жорстким крилом, обладнаний руховою установкою (двигуном) (підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Шум роботи бензинового двигуна (на етапі набирання висоти). Безшумний на етапі планерування
Необхідні умови для злету та посадки	Зліт та посадка здійснюються на колісному шасі. Можливий самостійний зліт, або з буксирувальником чи планерною лебідкою. Для злету та посадки необхідний рівний майданчик 300–500 м
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Можливе транспортування в розібраному стані на причепі (у трейлері). Підготовлений персонал здатний у польових умовах провести збирання. Загальна маса – до 850 кг
Швидкість польоту	70–200 км/год
Максимальна дальність польоту	800 км (залежить від погодних умов та запасу пального)
Максимальна маса вантажу	100 кг
Літальний апарат типу «Автожир»	
Вид	Гвинтокрилий літальний апарат з відкритою або закритою кабіною (схожий на гелікоптер) з ротором, що розміщений над фюзеляжем (підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Шум роботи двигуна
Необхідні умови для злету та посадки	Для злету необхідний рівний майданчик 20–50 м, для посадки майже нульовий пробіг
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Можливе транспортування на причепі. Загальна маса – до 900 кг
Швидкість польоту	30–220 км/год
Максимальна дальність польоту	400 км (залежить від запасу пального)
Максимальна маса вантажу	150 кг

МЕЛЬНИЧУК Юрій, БАШТОВИЙ Володимир, ЗАЛОЖ Віктор. Рекомендації органам (підрозділам) охорони державного кордону щодо протидії протиправній діяльності, пов'язаній з незаконним використанням літальних апаратів

Кінець таблиці 1

Літальний апарат типу «Легкий вертоліт (гелікоптер)»	
Вид	Як правило, одновинтовий 1-2-місний літальний апарат (підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Шум від обертання носійного гвинта
Необхідні умови для злету та посадки	Зліт та посадка можливі з невідготовленого майданчика
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Можливе транспортування на трейлері, причепі та збирання підготовленим персоналом у польових умовах
Швидкість польоту	до 200 км/год
Максимальна дальність польоту	до 600 км
Максимальна маса вантажу	до 250 кг
Літальний апарат типу «Легкомоторний літак»	
Вид	2-5-місний гвинтовий літальний апарат з двигуном внутрішнього згорання (підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Шум від обертання повітряних гвинтів
Необхідні умови для злету та посадки	Для злету та посадки необхідна підготовлена злітно-посадкова полоса (грунтова, трав'яна, зі штучним покриттям тощо) 150–600 м
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Можливе транспортування на трейлері та збирання підготовленим персоналом у польових умовах
Швидкість польоту	до 180 км/год
Максимальна дальність польоту	до 1 500 км
Максимальна маса вантажу	до 500 кг
Літальний апарат типу «Літак Ан-2»	
Вид	Літак Ан-2 – легкий транспортний літак, біплан (підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Шум від обертання повітряного гвинта
Необхідні умови для злету та посадки	Для злету та посадки необхідна підготовлена злітно-посадкова полоса (грунтова, трав'яна, зі штучним покриттям тощо) 150–300 м
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Транспортування у складеному стані не передбачено. Загальна маса – до 5300 кг
Швидкість польоту	180–250 км/год
Максимальна дальність польоту	1 000 км
Максимальна маса вантажу	1 500 кг
Літальний апарат типу «Безпілотний літальний апарат»	
Вид	Літальний апарат, який здійснює політ без фізичної присутності пілота на борту та керування яким здійснюється відповідною програмою або за допомогою спеціальної станції керування, що знаходиться поза апаратом (не підлягає реєстрації в Державному реєстрі цивільних повітряних суден)
Демаскуючі ознаки	Шум від обертання повітряних гвинтів, «польовий пункт управління»
Необхідні умови для злету та посадки	Не потребує
Можливість транспортування у складеному (розібраному) стані	Можливе транспортування як ручною поклажею, так і на транспорті
Максимальна дальність польоту	25–50 км
Максимальна маса вантажу	У залежності від типу і виду апарата – до 50 кг

1. Алгоритм дій прикордонного наряду в разі виявлення літального апарата:

- здійснює доповідь за паролем «ЕФІР»;
- веде постійне спостереження за виявленим літальним апаратом, у ході спостереження здійснює доповідь про характер його дій черговому прикордонному підрозділу до його зникнення з поля зору;
- у нічний час, використовуючи тепловізійні та інфрачервоні технічні засоби (прилади нічного бачення, сигнальні пістолети), проводить його ідентифікацію та супроводження;
- за можливості здійснює переслідування з метою його затримання (встановлення місця посадки).

**МЕЛЬНИЧУК Юрій, БАШТОВИЙ Володимир, ЗАЛОЖ Віктор. Рекомендації органам
(підрозділам) охорони державного кордону щодо протидії протиправній діяльності, пов'язаній
з незаконним використанням літальних апаратів**

2. Дії чергового підрозділу охорони державного кордону:

- передає доповідь за паролем «ЕФІР» начальнику зміни оперативно-чергової служби прикордонного загону;
- у робочому зошиті чергового здійснює облік отриманої інформації (зазначає дату, час отримання інформації, прізвище старшого прикордонного наряду, зміст інформації);
- проводить інформування прикордонних нарядів, що несуть службу на державному кордоні, інспекторів прикордонної служби підрозділу моніторингу обстановки, сусідніх прикордонних підрозділів;
- за наявності засобів зв'язку проводить інформування підрозділів прикордонної охорони суміжної держави;
- інформує оперативні підрозділи, підрозділи Служби безпеки та Нацполіції;
- у подальшому підтримує постійний зв'язок з прикордонними нарядами, у разі надходження нової інформації здійснює її облік, узагальнення та своєчасне інформування про зміни.

3. Дії старшого зміни прикордонних нарядів підрозділу охорони державного кордону:

- доповідає про обстановку начальнику відділення інспекторів прикордонної служби;
- приводить у готовність до дій прикордонний наряд «Група реагування», завдяки якому здійснюється прикриття напрямків можливого польоту літального апарата в тил ділянки із завданням виявлення (встановлення) місця злету-посадки;
- здійснює керівництво діями прикордонних нарядів, підтримує взаємодію;
- забезпечує здійснення фото-, відеодокументування фактів порушення повітряного простору, у т. ч. з використанням тепловізорів;
- у разі наявності на ділянці відповідальності прикордонного підрозділу безпілотного літального комплексу Держприкордонслужби приводить його в готовність до застосування.

4. Дії начальника відділення інспекторів прикордонної служби:

- доповідає про обстановку на ділянці відповідальності та своє рішення начальнику відділу прикордонної служби;
- за необхідності приводить у готовність резерви підрозділу;
- уточнює питання взаємодії з відповідними підрозділами;
- здійснює керівництво пошуковими діями, підтримує взаємодію;
- доповідає начальнику відділу прикордонної служби про результати пошукових дій.

5. Дії начальника відділу прикордонної служби:

- доповідає про обстановку на ділянці відповідальності та своє рішення начальнику прикордонного загону;
- за необхідності приводить у готовність чергові сили та резерви відділу;
- уточнює питання взаємодії з відповідними підрозділами;
- здійснює контроль, а в разі застосування чергових сил та резервів відділу – керівництво пошуковими діями, підтримує взаємодію;
- доповідає начальнику прикордонного загону про результати проведених заходів.

6. Дії начальника зміни оперативно-чергової служби прикордонного загону:

- доповідає про обстановку начальнику прикордонного загону (штабу) (інформує інших зацікавлених осіб), начальнику зміни оперативно-чергової служби регіонального управління;
- передає доповідь за паролем «ЕФІР» до підрозділу протиповітряної оборони;
- через консультаційні пункти проводить інформування прикордонної охорони суміжної держави;
- за потреби приводить у готовність до дій чергові сили прикордонного загону;
- готує та направляє сповіщення про порушення правил використання повітряного простору (порушення повітряного простору, авіаційної події) в установленому порядку – направляє листи до прикордонних підрозділів суміжних держав щодо підтвердження фактів їх польоту на державному кордоні та взаємодіючих органів щодо реагування в межах компетенції.

З метою завчасної та безпосередньої протидії використанню літальних апаратів у протиправній діяльності на державному кордоні, на наше переконання, доцільно здійснювати такий комплекс заходів:

- зосередження основної уваги підрозділів кордону на прикритті місць їх можливого злету (посадки) та базування в межах контрольованих прикордонних районів;

МЕЛЬНИЧУК Юрій, БАШТОВИЙ Володимир, ЗАЛОЖ Віктор. Рекомендації органам (підрозділам) охорони державного кордону щодо протидії протиправній діяльності, пов'язаній з незаконним використанням літальних апаратів

- здобуття випереджувальної інформації щодо осіб, причетних до незаконної діяльності, оперативними силами та засобами;
- робота офіцерів оперативно-розшукових підрозділів з перевірки визначених та виявлення нових місць злету (посадки), базування літальних апаратів;
- організація роботи на оперативних позиціях у місцях здійснення цілодобової господарської діяльності (заправках, магазинах тощо) та в районах, які можуть використовуватися для злету (посадки);
- організація взаємодії з підрозділами охорони кордону суміжних країн щодо спільних дій у разі виявлення літальних апаратів поблизу кордону;
- організація функціонування системи спеціальних спостерігачів;
- періодична перевірка аеродромів та посадкових майданчиків на території прикордонних областей;
- відстеження переміщення до України літальних апаратів та комплектуючих до них у пунктах пропуску через державний кордон;
- періодичне проведення оперативно-профілактичних заходів, у т. ч. спільних.

Крім того, ефективною протидією протиправній діяльності з використанням літальних апаратів є організація та проведення спільних спеціальних заходів на ділянці відповідальності органу охорони державного кордону із залученням таких сил та засобів, а саме:

- чергових сил та резервів управління прикордонного загону;
- чергових сил та резервів відділів прикордонної служби;
- сил та засобів оперативних підрозділів Держприкордонслужби, територіальних підрозділів Нацполіції, регіональних управлінь Служби безпеки, органів місцевого самоврядування, інших взаємодіючих органів та підрозділів.

Відповідно до зазначеного, під час підготовки до проведення спільних заходів штабу органу охорони державного кордону необхідно зосередити основні зусилля на:

- а) забезпеченні постійного моніторингу повітряного простору;
- б) виявленні місць можливого злету та посадки літальних апаратів;
- в) забезпеченні постійної готовності до дій чергових сил та резервів;
- г) організації і проведенні таких обов'язкових заходів, зокрема:
 - уточнення планів проведення спеціальних заходів щодо пошуку літальних апаратів;
 - уточнення питань взаємодії з представниками Служби безпеки, управлінь Нацполіції, окремого радіотехнічного батальйону (у разі наявності) з питань проведення спільних заходів з протидії протиправній діяльності з використанням літальних апаратів;
 - планування застосування мобільних груп відділу прикордонної служби (тип С) з метою перевірки та реалізації наявних даних обстановки про протиправну діяльність з використанням літальних апаратів;
 - організація роботи ситуативної групи в разі виявлення спроб здійснення протиправної діяльності з використанням літальних апаратів (отримання відповідної оперативної інформації) за управління прикордонного загону;
 - планування та організація роботи спеціальними групами інспекторів прикордонної служби підрозділів моніторингу обстановки спільно з представниками оперативно-розшукових підрозділів, дільничними офіцерами поліції, працівниками лісових господарств, організацій Українського товариства мисливців та рибалок, проведення розвідувально-пошукових заходів у контрольованих прикордонних районах, населених пунктах з метою отримання інформації про можливу протиправну діяльність з використанням літальних апаратів шляхом огляду місцевості, опитування працівників підприємств, установ та організацій, які здійснюють цілодобове чергування, та місцевих мешканців у визначених районах;
 - забезпечення постійного моніторингу повітряного простору всіма прикордонними нарядами, інспекторами прикордонної служби підрозділів моніторингу обстановки;
 - організація виставлення в тилкових районах у нічний час доби прикордонних нарядів та спостерігачів у цивільному одязі для виконання завдань щодо здійснення моніторингу повітряного простору.

Висновки

Проведено аналіз основних видів та технічних характеристик, демаскуючих ознак літальних апаратів, що використовуються в протиправній діяльності на державному кордоні, можливої тактики дій правопорушників та основних ознак правопорушення. У результаті цього запропоновано варіанти алгоритмів дій посадових осіб органу (підрозділу) охорони державного кордону в разі виявлення літального апарата-порушника державного кордону, а також можливі форми протидії використанню літальних апаратів у протиправній діяльності, що мають на меті створення ефективної системи охорони державного кордону, запровадження нових та вдосконалення наявних методів і способів протидії таким правопорушенням.

Перспективою подальших досліджень є розробка практичних рекомендацій із запровадження цього досвіду в систему підготовки особового складу, що надасть змогу розширити знання щодо організації та проведення заходів із протидії протиправній діяльності на державному кордоні з використанням літальних апаратів.

Перелік джерел посилання

1. Павленко М. А., Тіхонов І. М., Нікіфоров І. А. Рекомендації щодо ефективного використання ударних безпілотних літальних апаратів в операції Об'єднаних сил. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2021. № 1 (42). С. 131–136.
2. Глотов В., Гуніна А. Аналіз можливостей застосування безпілотних літальних апаратів для аерознімальних процесів. *Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва*. 2014. № 2. С. 65–70.
3. Купріянова В. С., Матюшенко І. Ю. Стан та перспективи розвитку безпілотних літальних апаратів в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 50. С. 334–340.
4. Кучеренко Ю. Ф., Науменко М. В., Кузнецова М. Ю. Аналіз досвіду застосування безпілотних літальних апаратів та визначення напрямку їх подальшого розвитку при веденні мережецентричних операцій. *Системи озброєння і військова техніка*. 2018. № 1. С. 25–30.
5. Лупандін В. А., Мегельбей Г. В., Мацько О. Й., Куртсеїтов Т. Л., Міроненко П. О. Основні тенденції створення та застосування груп безпілотних літальних апаратів. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2019. № 2 (35). С. 88–96.
6. Артюшин Л., Кононов О., Герасименко В., Наусенко Б. Метод вибору варіанта реалізації групового застосування безпілотних літальних апаратів. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2022. № 44 (2). С. 10–20.
7. Луньов О. Ю., Ковальов І. В., Споришев К. О. Методика визначення раціонального порядку застосування розвідувальних безпілотних літальних апаратів при виконанні завдань з припинення масових заворушень силами Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2018. № 4 (67). С. 26–37.
8. Самойленко О., Богославець С., Стешенко П., Наусенко Б. Особливості керування спільними бойовими порядками безпілотних і пілотованих літальних апаратів. *Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту авіації*. 2021. № 17 (24). С. 45–49.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2023 р.

UDC 355.457.1

Yu. Melnychuk, V. Bashtovy, V. Zalozh

RECOMMENDATIONS TO THE BODIES (DIVISIONS) OF THE STATE BORDER PROTECTION REGARDING THE COMBATATION OF ILLEGAL ACTIVITIES RELATED TO THE ILLEGAL USE OF AIRCRAFT

In the article, based on the results of the analysis of the recent situation at the state border and the experience of the operational and service activities of the state border protection bodies (units), a conclusion

is drawn regarding the activation and expansion of the scale of illegal activities in the border area with the use of various aircraft. According to the results of the analysis of the nature and methods of illegal activity, the structure of channels of smuggling activity, drug trafficking, etc., a classification of aircraft used by violators for the purpose of illegal activity was provided, the technical characteristics and capabilities of aircraft were given, and the possible tactics of actions of violators regarding their use were determined.

The above makes it necessary to continue and improve the work of bodies (subdivisions) of the State Border Guard Service of Ukraine to create an effective system for ensuring national security at the state border of Ukraine, taking into account the ways of committing illegal activities, which are constantly being improved.

In accordance with the acquired operational experience of the state border protection bodies and units of the State Border Guard Service of Ukraine in countering illegal activities at the state border, options for algorithms for the actions of officials of the body and the state border protection unit when detecting an aircraft violating the state border (a sign of its use) are proposed) and recommendations for combating illegal activities related to their use.

The obtained results are aimed at creating an effective system of protecting the state border, introducing new and improving existing methods and ways of countering these offenses. Implementation of the obtained results in the personnel training system will provide an opportunity to expand knowledge on the organization and implementation of measures to combat illegal activities on the state border using aircraft.

Keywords: state border; illegal activity; action tactics; aircraft; classification; body (subdivision) of state border protection; officials; action algorithms; countermeasure recommendations.

Мельничук Юрій Петрович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри національної безпеки та управління Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0003-4968-0740>

Баштовий Володимир Михайлович – кандидат технічних наук, доцент кафедри національної безпеки та управління Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0009-0004-4480-7102>

Залож Віктор Вікторович – кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри національної безпеки та управління Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0001-8974-8661>